

A szlovén csoda erőpróbája a válság viharában

KURUCSAI ROLAND – KURUCSAI SZABOLCS – SZŐKE ÁGNES

Szlovénia gazdasági sikerei, gazdaságpolitikájának és fiskális politikájának eredményei elsősorban a megfontolt reformoknak köszönhetőek. Az önálló állam létrehozását követően más utat járt be a többi poszt-jugoszláv országhoz, de a közép-kelet-európai rendszerváltó országokhoz viszonyítva is. A különutasság ellenére a 2008-as világgazdasági válság komoly nehézségek elé állította az ország vezetését. Ezzel bebizonyosodott, hogy a külföldi tőke beáramlásának minimalizálása, valamint a bankpiaci „protekciónizmus” ellenére sem tudtak kitérni a globális válság hatása elől.

Az elemzés bemutatja, hogy a szlovén gazdaság visszaeséséhez nagymértékben járult hozzá az exportpiacok összeomlása, valamint a hazai bankokban megőrzött magas állami tulajdonosi részarány okozta közvetett sérülékenység. A szlovén kormány három csomagban reagált a válságra, kezdetben a rövidtávra szóló intézkedések domináltak, később a hosszú távú megoldások kerültek előtérbe.

Tárgyszavak: Szlovénia, világgazdasági válság, válságkezelő intézkedések

JEL kódok: G01, H12

The big test of the Slovenian miracle in the global crisis

ROLAND KURUCSAI – SZABOLCS KURUCSAI – ÁGNES SZŐKE

The Slovenian economic success and the achievements of the economic and fiscal policy have been based on well-prepared reform steps. After leaving the state formation of Yugoslavia, Slovenia followed a different path comparing to the other ex-Yugoslavian countries and to the Central-East-European countries as well. In spite of the differences, the country faced serious difficulties because of the economic crisis 2008. These developments demonstrate that despite the low level of foreign capital inflow and the „protectionism” of the banking sector the country could not avoid the effects of the global crisis.

The analysis showed that the shrinking of the export markets and the vulnerability, indirectly caused by the high rate of state ownership in banking sector had a significant impact on the downturn of the Slovenian economy. The Slovenian Government has implemented three anti-crisis packages, at the beginning concentrating on short-term measures, later on long-term solutions.

Keywords: Slovenia, global crisis, anti-crises packages

JEL: G01, H12

1. Bevezetés

Szlovéniának az elmúlt két évtizedben elért eredményeire sok ország irigykedve tekinthet a régióból. A Jugoszláviából való kiszakadását követően az új állam sikeresen, de sajátos módon valósította meg a gazdasági átmenetet. Megfontolt, lassú reformokkal előrelépkedve a volt szocialista országok és egész Közép-Kelet-Európa éllovasává vált. Ám alighogy megízlelhette a hosszú évek kemény munkájának gyümölcseként elért Európai Unió csatlakozást, illetve – a 2004-ben csatlakozott országok közül elsőként – a közös pénz, az euró bevezetését, kisvártatva a sajátos szlovén modellnek is szembesülnie kellett a 2008/2009-es világgazdasági válság kihívásaival.

2. A szlovén „csoda” titka – vagy éppen átka?

A szlovénok sikerességét gyakorta említik kiemelkedő példaként (*Mencinger* 2001, *Szilágyi* 2008, *Nyilas* 2010), de sokan meg is kérdőjelezik – főként a gazdaság válság utáni „lejtmenetét” követően –, hogy a korábbi siker valóban áldást jelent-e (*Tardos* 2007a). Így a világgazdasági válság közvetlen, illetve közvetett hatásainak bemutatása előtt érdemes megvizsgálni, hogy mennyiben járult hozzá a sajátos út a krízis begyűrűzéséhez.

2.1. A különutasság jellemzői

Szlovénia komoly háborús feszültség nélkül, „bársonyos átmenet” keretében szakadt ki a jugoszláv államalakulatból. Így más utat járt be a többi jugoszláv tagköztársasághoz, de a poszt-szocialista közép-kelet-európai rendszerváltó országokhoz képest is. Ennek megfelelően célszerű a sajátos jegyek vizsgálatához időben a szlovén rendszerváltáshoz, azaz a „jugoszláv bölcsőből” történő kiváláshoz visszanyúlnunk.

Mencinger (2001) szerint a siker titka a gördülékeny, finom átmenet volt, hiszen a demokratizálódás irányába ható változások már az 1980-as években, a régi és új politikai elit közötti konszenzus útján elkezdődtek. A régi gazdasági és politikai elit nagyrészt megmaradt korábbi pozíciójában – sőt akár még erősödött is –, nem volt „revansvételi” nyomás. A szerző szerint ez „olcsóbb” megoldás volt az ország számára, mint egy új politikai elit hatalomra kerülése és az ebből adódó konszenzusteremtési nehézségek – mint ezt több poszt-szocialista ország példája mutatja. *Szilágyi* (2008) szerint Szlovénia jó gazdasági háttérrel indult el a függetlenség útján, az ország nem volt eladósodva. A rendszerváltás egyik fontos elemének tartott privatizáció kapcsán nemcsak *Szilágyi*, de más szerzők (*Simoneti-Rojec-Gregoric* 2004, *Mencinger* 1996) is kiemelik, hogy itt a kuponos privatizáció⁵³ sajátos formája zajlott, bár maga a folyamat lassú, elhúzódó volt. Még nagyobb eltérés a közép-kelet-európai országoktól az, hogy a külföldi működőtőkét sem vonták be a magánosításba vagy legalábbis csak jóval alacsonyabb szinten – ezt egyébként maga a privatizáció jellege is akadályozta. *Greskovits Béla* a korporatista tárgyalásos rendszerben látja az előnyt és szerinte „a szlovén pálya lényegében egy nemzeti kapitalizmus, mérsékelt külföldi tőkeinjekcióval” (*Tardos* 2007b). Így Szlovénia meglehetősen egyedülálló abból a szempontból, hogy a gazdasági növekedését legkevésbé „finanszírozza” FDI-ből (*Serbu* 2005). *Soós* (2009) szerint a másodlagos privatizáció – tehát a tulajdonosi koncentráció felé haladás – nem zajlott le az országban. Az okot a politikai átmenet törésmertességében látja. Ám a másodlagos privatizáció felgyorsulása Szlovénia esetében egyes szerzők szerint (*Simoneti et al.* 2001) nem feltétlenül vezetne a gazdasági teljesítmény javulásához.

⁵³ A több országban alkalmazott tömeges privatizáció egy fajtája, amely Szlovéniában a vállalaton belüli csoportok tulajdonossá válását helyezte előtérbe.

A privatizáció első szakasza 1999-ig tartott, de a stratégiai fontosságú ágazatokban, beleértve a – válság szempontjából mindenképpen figyelemreméltó – bankszektort is, az állam szerepe mindmáig hangsúlyos maradt (Szűcs 2007, Bonin 2004). „2008-ban a 21 kereskedelmi bankból mindössze 11 volt többségi külföldi tulajdonban, amelyek mindössze a teljes bankrendszer pénzügyi eszközeinek 31 százalékát birtokolták” (Lengyel-Fejes 2010, 400. o.).

Összességében tehát három tényezőben rejlik a különütasság: a konszenzusos, korporatista tárgyalásos rendszerben, a privatizáció viszonylag alacsony szintjében, illetve az FDI – közép-kelet-európai országokhoz viszonyítva – alacsony szerepében. A következő fejezetekben bemutatjuk, hogy ezek a tényezők mennyiben befolyásolták a szlovén válság bekövetkeztét.

2.2. Igazi sikertörténet – EU-csatlakozás és az euró bevezetése

A volt Jugoszláviától való különválás utáni tizenhárom év alatt Szlovénia nagy utat tett meg a szocialistától a piacgazdaságba, a regionálistól a nemzetgazdaságba, s a jugoszláv tagköztársaságtól az önálló EU-tagállammá váláshoz vezető úton (Katsu 2004). De amikor a szlovén „csodáról” beszélünk, nem véletlenül használunk idézőjeleket, mivel az elért teljesítmény igazából nem egy varázsütésre teljesült lehetetlen kívánság, hanem nagyon is átgondolt és jól kivitelezett reformok⁵⁴ sorozatának eredménye.

A kelet-európai országok közül egyedül a szlovének kötöttek társadalmi-gazdasági paktumot az EU-hoz és euróhoz vezető úton. Mindezt úgy, hogy 2000-2004 között a nemzeti jövedelmen belüli jóléti kiadások messze a legmagasabbak voltak a régióban, a munkavállalók kollektív szerződése szintén a legmagasabb szintű volt, az iparszerkezet – csakúgy, mint a visegrádi országokban – hasonlóvá vált a fejlett nyugati országokéhoz, de relatíve alacsony maradt az FDI szerepe (Tardos 2007b). Habár Szlovénia nem olyan rég kivívott önállósága miatt eleinte kevésbé lelkesen és egy kicsit több aggodalommal veselkedett neki az EU-s csatlakozásnak, később – felismerve, hogy a belépés sokkal nagyobb biztonságot jelent, mint a kimaradás – annál magabiztosabban igyekeztek a feltételeket teljesíteni. Így 2004. május 1-jén csatlakozhattak az Európai Unióhoz (Inotai-Stanovnik 2004). Emellett a szlovén kormány már 2003-ban elfogadta az euró bevezetésének hivatalos programját, és a kitűzött legkorábbi 2007. január 1-jei időpontban meg is tudták valósítani az új pénz bevezetését (Slovenian Government – The Bank of Slovenia 2003).

2.3. A válság előtti szlovén gazdaság

A szlovén gazdaság válság előtti teljesítményét nagyban meghatározta az euró 2007-es bevezetése, hiszen a kormány mindent megtett annak érdekében, hogy a feltételeként megszabott Maastrichti kritériumokat minél hamarabb teljesítsék. Természetesen Szlovéniának nagyon sokat kellett ezért dolgoznia. Annak érdekében, hogy tisztán lássuk ezt a felívelő pályát, vizsgáljuk meg közelebbről az ország főbb gazdasági mutatóit.

Érdemes rögtön egy pillantást vetni az 1. számú táblázatra, amely jól tükrözi az évek során elért eredményeket. A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy Szlovéniára a kiegyensúlyozott, stabil makrogazdaság jellemző a vizsgált időszakban. A szakirodalomban is sokan hangsúlyozzák ennek a teljesítménynek a fontosságát. Többek között *Bednas* és *Vasle* (2007) is kiemeli, hogy 1997 és 2007 között az átlagos GDP növekedés 4,2 százalék volt, ami rendkívül jó teljesítménynek számít a 2004-ben csatlakozott új EU-tagország körében. A szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a csatlakozási feltételek mellett az ország már 2002-től megfelelt a fiskális követelményeknek – költségvetési hiány, államadóság –, ami

⁵⁴ Jelen tanulmány célja nem a sikerhez vezető reformok bemutatása, így ennek részletezésétől eltekintünk.

segítette belépését az euró előszobájaként emlegetett ERM II rendszerbe. *Bole* (2008) is rávilágít, hogy Szlovénia rendkívül jól kézben tartotta a gazdasági folyamatokat és a 2004-es ERM II-be belépés után már „csak” az árfolyam-mechanizmus által megszabott határok között kellett tartania a valutát.

1. táblázat Szlovénia fontosabb gazdasági mutatói 1993-2007 között

		1993	1996	2000	2004	2005	2006	2007
GDP növekedés	%	2,8	3,6	4,4	4,3	4,5	5,8	6,9
Infláció	%	32,9	9,8	8,9	3,6	2,5	2,5	3,6
Munkanélküliségi ráta	%	8,7	7,2	7,2	6,3	6,5	6,0	4,8
Költségvetési egyenleg*	GDP %-a	n.a.	-1,1	-3,7	-2,3	-1,5	-1,4	0,0
Államadósság*	GDP %-a	n.a.	21,9	26,3	27,3	26,7	26,4	23,1
Export*	GDP %-a	58,8	50,2	53,9	58,0	62,1	66,5	69,5
Beáramló FDI**	millió USD	113	173	137	826	588	644	1514

*Megjegyzés: Az adatok a Világbank (World dataBank 2011) statisztikai adatbázisából származnak.

**Megjegyzés: Az adatok az UNCTAD (2011) statisztikai adatbázisából származnak.

Forrás: Eurostat (2011), World dataBank (2011), UNCTAD (2011)

Lavrac (2010) szerint ahhoz, hogy Szlovénia ilyen korán be tudta vezetni az eurót, nagymértékben hozzájárult a makroökonómiai stabilitás az egész perióduson keresztül. A szerző hangsúlyozza, hogy az euró bevezetésének céldátuma abszolút elsőbbséget élvezett a gazdaságpolitikában, amihez hozzájárult a gazdasági, társadalmi és politikai közmegegyezés az új európai pénznem bevezetésével kapcsolatban.

Visszatérve az 1. számú táblázathoz, már említettük, hogy Szlovénia folyamatos és viszonylag magas ütemű gazdasági növekedést produkált a 2000-es években, elsősorban az export bővülésének köszönhetően. Az adatok is jól tükrözik, hogy az ország kis nyitott gazdaságként viszonylag aktív külkereskedelmet folytat: a kivitel 2004-ben a GDP 58 százalékát adta, majd 2007-ben megközelítette a 70 százalékot. Az import ugyanebben az időszakban 59,3 százalékról 70 százalék fölé emelkedett (*World dataBank* 2011). A *Statistical Office of the Republic of Slovenia* (2011) adatai szerint 2007-ben a kivitel több mint 70 százaléka irányult az EU-tagországokba, ezen belül is jelentős szerepet kaptak az eurózóna tagországok, aminek a válság kapcsán igen fontos szerepe lesz. Habár a külföldi működőtőke a szlovén út sajátossága miatt kisebb szerepet játszik az ország gazdasági növekedésében, hiszen régiós összehasonlításban Szlovénia gyakorlatilag az utolsó helyen áll, érdemes kiemelni, hogy a válság előtt beáramló FDI az előző évekhez képest csaknem a duplájára emelkedett.

A bruttó hazai termék előállításához 2008-ban az ipar 24 százalékkal, ezen belül is a feldolgozóipar 20 százalékkal járult hozzá; a pénzügyi közvetítés és ingatlanpiac 20 százalékos, az egyéb szolgáltatások 25 százalékos, a kereskedelem 11 százalékos, míg az építőipar 7 százalékos részesedést képviselt (*Lengyel-Fejes* 2010). A gazdaságpolitika sikerességét demonstrálja, hogy egyszerre sikerült az inflációt a 2000-es évek eleji 9 százalékról 2006-ig 2,5 százalékra csökkenteni, a költségvetési hiányt 3,7 százalékról 1,4 százalékra szorítani, miközben az államadósság is csak a GDP 26-27 százaléka között mozgott ebben az időszakban. A *Lengyel-Fejes* (2010) szerzőpáros kiemeli, hogy ez alapvetően a kormány és a jegybank sikeres összefogásának köszönhető. Mindeközben a munkanélküliségi ráta is folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott (1. táblázat).

Összességében azt láthatjuk, hogy Szlovénia egészen a válságig igen kedvező, stabil makrogazdasági képpel rendelkezett, így a szlovén „csoda” semmiképp sem ítélné átoknak. A válsághatások vizsgálata előtt előljáróban annyit érdemes megemlíteni – részben

megválaszolva ezzel tanulmányunk alapkérdését, melyre igazi választ csak a következő fejezetben kapunk –, hogy a „különutas” jegyek csak részben, főképp a külföldi tulajdonnak a bankrendszerben betöltött viszonylag kis szerepén keresztül járultak hozzá a válsághoz. A következőkben a válságnak az „idilli képet” kikezdő hatásáról lesz szó.

3. Bukdácsol az éltanuló? – A válság hatása

Az eddig leírtak alapján Szlovénia valóban éltanulóként teljesített a régióban, hiszen a folyamatos gazdasági felzárkózásnak köszönhetően 2008-ban a vásárlóerő-paritáson mért egy főre eső GDP már elérte, sőt meg is haladta az EU-27 átlagának 90 százalékát (*Vida 2009, European Commission 2011*). Az ország azonban ennek ellenére sem tudta elkerülni a 2008-2009-es világgazdasági válság hatásait, sőt az egyik legsúlyosabb gazdasági visszaesést szenvedte el az OECD, valamint az eurózóna tagországok között 2009-ben: a GDP csaknem 8 százalékkal esett vissza (*OECD 2011, Business Europe 2010, European Commission 2011*). Ezt a megállapítást a 2. számú táblázat adatai is alátámasztják.

2. táblázat Szlovénia fontosabb gazdasági mutatói a válságot követően

		2007	2008	2009	2010	2011*
GDP növekedés	%	6,9	3,5	-7,8	1,2	1,1 (b)
Infláció	%	3,6	5,7	0,9	1,9	-
Munkanélküliségi ráta	%	4,8	4,4	5,9	7,3	-
Költségvetési egyenleg*	GDP %-a	0,0	-1,9	-6,1	-5,8	-
Államadósság*	GDP %-a	23,1	21,9	35,3	38,8	-
Export*	GDP %-a	69,5	67,4	58,1	n.a.	-

*Megjegyzés: Az adatok a Világbank (World dataBank 2011) statisztikai adatbázisából származnak. (b=becslés)

Forrás: Eurostat (2011), World dataBank (2011)

A gazdasági folyamatok kedvezőtlen alakulásához több tényező is hozzájárult. A GDP csökkenésének fő oka a válság hatására jelentősen visszaeső exportpiaci kereslet volt (*OECD 2011, EBRD 2011, Business Europe 2010*). Már az előző fejezetben is láttuk, hogy az utóbbi években jelentősen megnőtt a kivitel, ami természetesen hozzájárult a gazdasági növekedéshez, és a szoros összefüggés a megváltozott helyzetben is fennmaradt. *Vida (2009)* és az *EBRD (2011)* értékelése szerint a bajt még fokozta, hogy Szlovénia igen erős szálakkal kötődik exportjával az eurózónához, különösen Németországhoz, ahol szintén mély volt a visszaesés. Ezt a hatást vizsgálták *Jimenez-Rodriguez et al. (2010)* is, akik szintén megállapították, hogy azok az országok, amelyek már csatlakoztak a GMU-hoz, és amelyeket erős szálak fűznek az eurózóna ipari termeléséhez, sokkal hevesebben reagálnak az onnan érkező sokkokra. Az *OECD (2011)* tanulmány a külső kereslet visszaesése mellett a kivitel kedvezőtlen összetételét is hibáztatja, kiemelve, hogy az export igen nagy részét a válság által leginkább sújtott, a kereslet ingadozására érzékeny, alacsony és közepes technológiai szintet képviselő termékek alkotják. A tanulmány a kiváltó okok között említi még az építőipar visszaesését, valamint a pénzpiacok beszűkülését is.

A GDP mellett a bruttó állóeszköz felhalmozás is jelentősen csökkent, 2008-ról 2009-re csaknem 25 százalékkal (*Business Europe 2010*). A beáramló FDI is számottevően, a 2007-es volumen értékének a felére esett vissza 2010-ben (*UNCTAD 2011*).

Mindennek hatására a költségvetési deficit megugrott, a korábbi évek 1-2 százalékos hiánya 2009-ben csaknem 6 százalékra dagadt. A válság előtt a GDP 20 százaléka körüli államadósság 2010-ben már a 40 százalékhoz közelített. A termelés visszaesése miatt megnőtt az elbocsátások száma is, 2010-ben a munkanélküliségi ráta 7 százalék fölé emelkedett (2.

táblázat). Meg kell jegyezni, hogy önmagában ezek az adatok még nem elrettentőek, viszont a növekedés mértéke aggodalomra adhat okot. Az infláció 2007-ben és 2008-ban tapasztalható megugrása – amely így az eurózónán belül a legmagasabb lett – *Festic-Krizanic* (2011) szerint belső és külső tényezők (gyenge verseny bizonyos szektorokban és a hazai kereslet növekedése, illetve egyes termékek világszerte emelkedése, export vezérelte GDP növekedés) együttes hatásaként, csak átmenetileg jelentkezett.

Lengyel-Fejes (2010) aláhúzza, hogy a válság begyűrűzésében a szlovén pénzügyi rendszer sajátossága is közrejátszott. Ennek lényege, mint már korábban is hangsúlyoztuk, hogy a pénzügyi közvetítő rendszeren belül fontos szereppel bíró bankrendszerben viszonylag alacsony a külföldi tulajdon, míg az állami részesedés igen számottevő. Így a szlovén pénzügyi rendszer kevésbé integrálódott a nemzetközi pénzügyi rendszerbe. Ennek ellenére a szlovén bankok függőségi viszonyba kerültek, mert saját forrásaik elégtelensége és a gazdasági szereplők megnövekedett finanszírozási igénye miatt keletkezett rés áthidalására külföldi bankoktól vettek fel hiteleket. Ezt táplálta a felfűtött gazdaság, a magánszféra eladósodása, valamint a beruházások és megtakarítások közötti finanszírozási rés kiszélesedése. *Walko* (2008) hangsúlyozza, hogy a hazai bankok külső forrásokra támaszkodása jelentősen megnöveli az ország sebezhetőségét globális válságok idején.

Habár *Dabrowski* (2010) szerint azok az országok, amelyek nemrég vezették be az eurót, és felelős fiskális politikát folytattak, komolyabb pénzügyi és makrogazdasági megrázkódtatás nélkül vészték át a válságot, minimalizálták a nominális sokkokat, annak ellenére, hogy az árfolyamot nem tudták védőeszközként használni. *Regling et al.* (2010) szerint az eurozóna tagság védőernyőt nyújtott Szlovéniának, de önmagában nem bizonyult csodaszernek.

Néhány elemző arra a megállapításra jutott, hogy Szlovéniában a gazdasági visszaesés a világgazdasági válság nélkül is bekövetkezett volna (*Tajnikar et al.* 2011). Meglátásuk szerint a válságot megelőző 2005-2008-as időszakban túlfűtött gazdaság, a munkaerőpiaci egyensúlytalanságok,⁵⁵ az üzleti szektor magas szintű eladósodottsága önmagában is lejtmenetre állította volna a szlovén gazdaságot.

Összességében tehát a 2009-es rendkívül nagy gazdasági visszaesés elsősorban az exportpiacokon – azon belül is a legfőbb partner, Németország gyengélkedésén –, valamint a sajátos bankrendszeren keresztül érezte hatását, így a szlovén külön út csak részben járult hozzá a válság begyűrűzéséhez. A válság azonban „csak” felerősítette a már egyébként is beindult negatív folyamatokat.

4. Recept a válság ellen ljubljanai módra

Miután láttuk, hogy a válság milyen módon érintette a szlovén gazdaságot, rátérhetünk a válságkezelő megoldások vizsgálatára. Előljáróban annyit, hogy az ország vezetése több program keretében kívánta a válság okozta tüneteket megszüntetni vagy legalábbis enyhíteni.

4.1. Az első válaszlépések

2008-as hírek még arról szóltak, hogy Szlovénia tartja magát, bár legnagyobb kereskedelmi partnerük, Németország „hajójának süllyedése” következtében a szlovének számára is baljósak a kilátások. Borut Pahor miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy „összpontosítani fogunk a pénzügyi és gazdasági válságra, mégpedig fejlesztési politikával a passzív megközelítés helyett” (*Gough* 2008).

⁵⁵ Ez nagyrészt a nominálbérek és a reálbérek növekedése közötti nagymértékű különbségben mutatkozott meg, inflációs nyomást gerjesztve, a magas infláció pedig már a válság előtt negatívan befolyásolta az ország export-versenyképességét (*Tajnikar et al.* 2011).

2007 és 2009 között – mint azt az előző fejezetben láthattuk – sokat romlott a költségvetés pozíciója. A visszaesés miatt csökkenő állami bevételek nem fedezték a kiadásokat – mint ahogy azt a baljós hírek is jósolták. Ám a szlovén gazdaságpolitika eleinte nem avatkozott be a kiadási oldal növekedésébe, az automatikus stabilizátor működésére bízta a megoldást (*Palócz 2010*).

Az első intézkedésekre 2008-2009-ben került sor. A 2008 novemberében és decemberében elfogadott intézkedés-együttes elsősorban a romló pénzügyi helyzet és a pénzügyi szféra instabilitásának, illetve az összeomló szlovén exportpiacok reálgazdaságra gyakorolt rövidtávú hatásának kivédésére szolgált. Összességében a GDP 2,1 százalékanak megfelelő összegű kiigazító csomagról van szó. Vegyük sorra elsőként a pénzügyi, majd a gazdasági szektort segítő intézkedéseket (*Lengyel-Fejes 2010, Republic of Slovenia 2009a*).

1. *Pénzügyi intézkedések:* A lakosság és kisvállalkozások bankbetéteire 22000 euró értékhatárig a bankok, a fölött – korlát nélkül – a kormány vállalt garanciát. A csomag kiterjedt továbbá a pénzügyi intézmények erősítését szolgáló állami garanciavállalásra – 12 milliárd euró értékben –, 1-5 év futamidejű kölcsönök nyújtására, tőkeinjekciókra, a bankok követeléseinek felvásárlása, illetve a hazai bankok számára közel egymillió euró értékben kincstárjegyek kibocsátására. 2008 végén módosították a banktörvényt is, hogy az kedvezzen a bankok tőkeellátottságának. A kormányzat az állami tulajdonú SID Bankon⁵⁶ keresztül vállalati kölcsönöket nyújtott 200 millió euró értékben. 2009 első negyedében pedig mintegy 2,5 milliárd euró értékben bocsátottak ki eurókötvényeket.
2. *A gazdasági intézkedések a K+F beruházások támogatására* – beleértve a vállalatok mellett az oktatási, egyetemi kutatások támogatását is –, az Unió források jobb kihasználására, a KKV-knak nyújtott kamatkedvezményekre és megemelt exporthitel támogatásokra, a vállalkozások finanszírozási forrásait növelő adócsökkentésre,⁵⁷ adókedvezményre, valamint a munkaidő átmeneti csökkentésére terjedtek ki.

Ezeket az intézkedéseket több-kevesebb kritika is érte. Az *IMF* (2009) a középtávú termelési, munkaerőpiaci és pénzügyiaci kihívásokra figyelmeztet, és a sokak által (*Beynet-Leibfritz 2009, Verbic 2008, Egoume-Bossogo-Tuladhar 2006*) már korábban szorgalmazott nyugdíjreformot, mint hosszútávú kihívást említi. *Szilágyi* (2011) kiemelte a nemzetközi összehasonlításban is rendkívül alacsony nyugdíjkorhatárt és a szlovének által népszavazáson elutasított szigorítást is, ami a szerző szerint rendkívül megnehezíti, bizonytalanná teszi majd Szlovénia jövőjét. Az *OECD* szerint a bankoknak nyújtott kölcsönök hatása nem érzékelhető, radikálisabb lépések megfontolása szükséges, és ez a szervezet is szorgalmazza a nyugdíjrendszer strukturális átalakítását (*OECD 2009*).

4.2. A második mentő csomag

A szlovén kormány második válságkezelő csomagját 2009. február 19-én fogadta el a parlament. Míg az első csomag inkább rövidtávra szóló intézkedéseket tartalmazott, tehát többnyire csak a „tűzoltás” funkcióját látta el, addig a második már az „újjaépítést” szolgáló, hosszabbtávú rendelkezéseket is magában foglalt. A Lisszaboni Stratégiának⁵⁸ megfelelően a 2008-2010 közötti időszakra készített és ezért aktuálissá váló ún. Reform Program „kapóra jött” Szlovénia számára, hiszen ennek keretében közepes, de inkább hosszabb időtávra szóló strukturális reformokat kellett megfogalmazni (*Európai Bizottság 2011*). Így ebben a

⁵⁶ Slovenska izvozna in razvojnabanka, Szlovén Export és Fejlesztési Bank

⁵⁷ A társasági adó egy százalékponttal csökkent.

⁵⁸ 2010 óta már Európa 2020 névre „keresztelték” az EU új gazdasági növekedési stratégiáját (*Euractiv 2011*).

válságcsomagban már az Európai Bizottság és az OECD ajánlásait is figyelembe véve, sőt más EU tagországoknak – főként Szlovénia kereskedelmi partnereinek – a válság elleni lépéseit is összevetetve fókuszáltak az egyes intézkedésekre (*Republic of Slovenia 2009b*).

A második válságkezelő csomagot a szlovén kormány által közreadott dokumentum (*Republic of Slovenia 2009a*) alapján ismertetjük, mellőzve a részleteket.

1. *A vállalatok pénzügyi és likviditási helyzetének javítása érdekében 2010. december 31-ig:*
 - 1.1. *Pénzügyi források nyújtása a bankok számára*, állami garanciavállalás a bankoknak a nemzetközi pénzügyi hitelfelvétel elősegítésére. Ehhez az államkincstár egymilliárd eurós kölcsönt vett fel, és a SID Bankot külföldi hitelekből feltőkésítették állami garanciavállalással.
 - 1.2. *A bankok kockázati kitettségének csökkentése érdekében:*
 - a) a bankok hitelnyújtását biztosító garanciarendszert hoztak létre, amelynek célja a vállalatok finanszírozási forrásainak növelése a banki hitelkockázat csökkentése révén. Minden esetben a SID Bank biztosítja a garanciát az állam nevében, melyek összértéke maximum egymilliárd euró lehet.
 - b) Egyedi állami hitelgarancia nyújtása a vállalkozások hitelfelvételére a banki hitelkockázat csökkentésével, maximum 500 millió euró összegben.
 - c) A SID Bank feltőkésítése 160 millió euró összeggel mintegy 300 millió euróra.
 - 1.3. *A leginkább veszélyeztetett iparágak forgótőke-finanszírozásának növelése* érdekében egyrészt alacsony összegű (ún. „de minimis”) támogatások nyújtása a válság által leginkább érintett vállalkozásoknak, működési költségeik fedezésére. Másrészt a környezetbarát és fejlett technológiát képviselő iparágakban tevékenykedő cégeknek pénzügyi támogatás – hosszú lejáratú kölcsönök formájában, a SID Bankon keresztül – stratégiai projektjeik megvalósításához.
2. Az intézkedések másik csoportja *a munkaerőpiac, az élethosszig tartó tanulás és a szociális biztonság* kérdéseivel kapcsolatos. Ennek keretében egyrészt az ún. „Social entrepreneurship” program tíz kísérleti projekt keretében a társadalom központú vállalkozást erősíti, azaz vállalkozók képzését segíti hatmillió euró értékben. Másrészt rendelkezik a foglalkoztatottak képzésének új, kuponos rendszeréről nyolcmillió euró értékben, az alkalmazottak továbbképzésének társfinanszírozásáról a mikro- és kisvállalatoknál négymillió euró értékben, illetve a diplomások munkára való felkészítésére szolgáló projektről hárommillió euró értékben.
3. A harmadik csoport az *infrastruktúrával, az energetikával, a környezettel és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos lépéseket* foglalja össze. A program rendelkezik a középületek energia-hatékony átalakításáról, amire 20 millió eurót szántak a Kohéziós Alapból. A közintézményeknek szélessávú internetkapcsolat létesítésére és hálózatfejlesztésre további 15 millió eurót irányoztak elő.
4. Az utolsó rész *a Kohéziós Alapok forrásainak hatékonyabb lehívását és felhasználását célozza*, aminek érdekében a kormány tíz döntést fogadott el és a projektek negyedévenkénti felülvizsgálatát irányozta elő – fenntartva az esetleges sikertelenség esetére a kohéziós források átcsoportosításának lehetőségét.

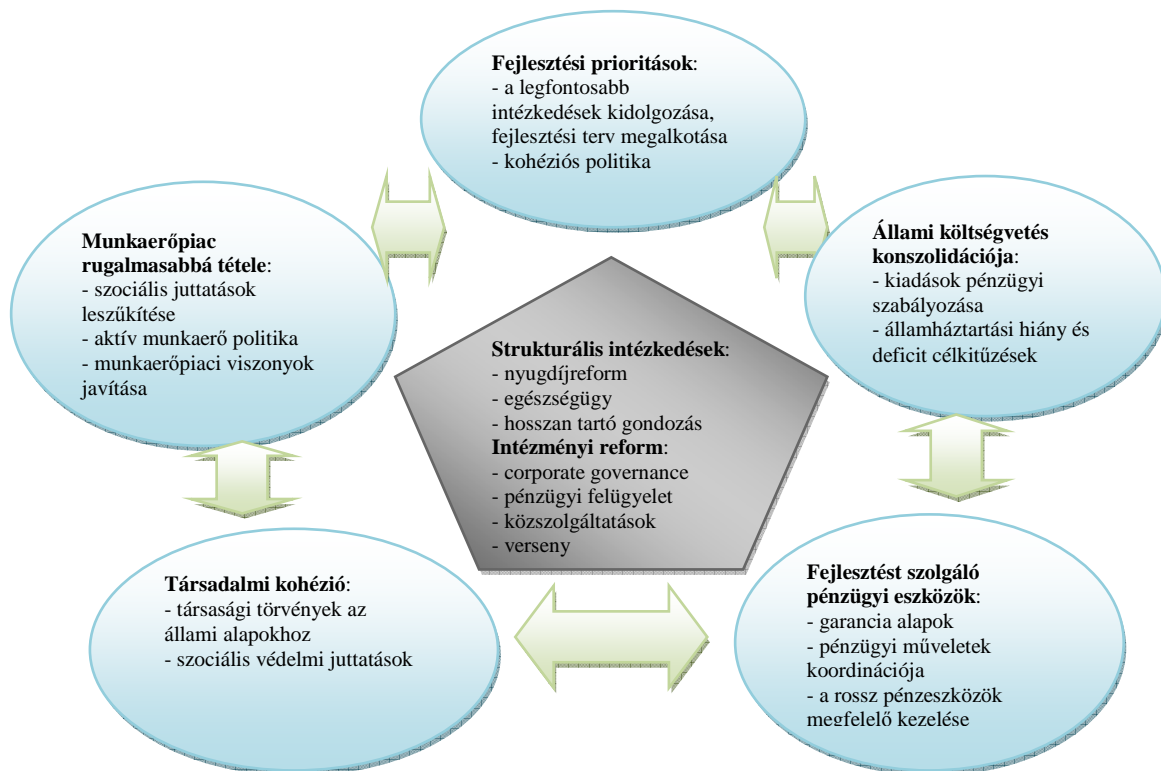
A szlovén kormány által 2009 májusában kiadott, a válság ellen hozott intézkedésekről szóló jelentésben (*Government of the Republic of Slovenia 2009*) értékelték a korábban meghozott döntések rövid távú hatását. A dokumentum nem fest biztató képet a deficit és az államadósság várható alakulásáról. A 2007-2008-ban 0,3 százalékos államháztartási hiány prognózisa a 2009-2013 közötti időszakra meghaladja a GDP 6 százalékát, 2007-ben a 21,4

százalékos GDP arányos államadósság pedig az előrejelzés szerint 2009-ben 32,5 százalékra, 2013-ban már közel 50 százalékra emelkedik. Mivel a meglehetősen költséges válságkezelő csomagok megterhelik a költség kiadási oldalát, ezért már ez a jelentés előrevetítette egy harmadik mentőcsomag elfogadását.

4.3. „Három a szlovén igazság?!” – Exit strategy

A harmadik válságkezelő csomagot valóban nemsokára, 2010 januárjában bejelentették „Exit Stratégia” néven (*Republic of Slovenia* 2010). Az új csomag „gazdaságpolitikai intézkedések, strukturális változások, intézményi reformok kombinációjaként értelmezendő, amely ugyanakkor segít fenntartani a pénzügyi stabilitást, javítani a legsebezhetőbb társadalmi csoportok helyzetét, továbbá erősíti a gazdaság versenyképességét, és elősegíti új munkahelyek teremtését” (*Government of the Republic of Slovenia* 2010, 3. o.). Vagyis ez a program már a hosszabbtávú célok elérését szolgáló stratégiát képvisel.

1. ábra A „válságból kivezető stratégia” egyszerűsített ábrája

Forrás: Government of the Republic of Slovenia (2010, 3. o.) alapján saját szerkesztés

Az 1. ábra jól tükrözi a program lényegét, amelynek most csak az alapelveit, fő irányait mutatjuk be. A gazdaságpolitikai intézkedések legfontosabb rendező elve az állami költségvetés konszolidációja, amit a kiadások csökkentésével, nem pedig adóemeléssel kívánnak elérni.

A prioritást élvező területek a munkahelyteremtés, az innovatív vállalkozások, valamint az alkalmazottak képzettségi szintjének, tudásfejlesztésének, az energiaellátás infrastruktúrájának javítása. A fejlődés hatékonysága érdekében pedig intézményi, strukturális reformokra van szükség. Az előrelépéshez elengedhetetlen a munkaerőköltségek csökkentése, mindeközben nagyobb hozzáadott értéket termelő munkaerőre, sőt a „rugalmas munka” elvének érvényesítésére van szükség a versenyképesség javításához. Előtérbe kerülnek

továbbá az élethosszig tartó tanulás és egyéb társadalmi politikai változások. És végül, mint ahogy az ábra közepén látható strukturális reformok is mutatják, a nyugdíjrendszer és egészségügy területén markáns változtatásokat terveznek.

Összességében tehát jól látható, hogy a válság elleni intézkedések kezdetben a rövidtávú gazdaságstabilizációra, főként a bankok mentésére, a pénzügyi stabilizációra irányultak. A második csomag, illetve a harmadikként elfogadott Exit Strategy pedig – a nemzetközi szervezetek tanácsait is beépítve – már inkább hosszútávra szóló megoldásokat tartalmaz.

5. Összegzés

Az elmúlt két évtizedben Szlovénia joggal vívta ki magának a „Szlovén csoda” címet, de a csoda jelzőt legfeljebb csak a külön út miatt érdemes használni, de semmiképpen sem az eszközökre vonatkozóan: mint láttuk, az ország jól átgondolt reformok és lépések sorozatával érte el a kitűzött célokat. A gazdasági fejlődés sajátosságának „védjegyei” az FDI kirívóan alacsony szerepe, valamint az állami tulajdon magas hányada a pénzügyi rendszerben.

A válság előtti szlovén gazdaság teljesítményét teljes mértékben az euró-bevezetése miatti szigor határozta meg, így stabil és kiegyensúlyozott makrogazdasági pálya volt jellemző. Habár tapasztalható volt az euró bevezetése után némi fiskális fellazulás, mégsem ez okozta a súlyos visszaesést. Az egyik markáns ok az ország exportfüggősége, hiszen kis nyitott gazdaságként ki volt szolgáltatva a külpiazi kereslet csökkenésének (amelynek ellentétjéből a válság előtti felívelés is táplálkozott). A másik ok a túlfűtött gazdaság által gerjesztett belső egyensúlyhiányok jelentkezése. Ráadásul a hazai bankok külső forrásokra támaszkodása jelentősen megnövelte az ország sebezhetőségét a globális válsággal szemben. A szlovén kormány több lépésben igyekezett választ adni a válság okozta gondokra. Míg az első csomag inkább rövidtávra szóló intézkedéseket tartalmazott, tehát többnyire csak a „tűzoltás” funkcióját látta el, addig az ezt követő második csomag már az „újjaépítést” szolgáló, hosszabbtávú rendelkezéseket is magában foglalt. A harmadikként kiadott Exit stratégia pedig szintén hosszútávra szóló intézkedések formájában a válságból kivezető tartós megoldásokra helyezte a hangsúlyt.

Irodalomjegyzék

- Bednas, M. – Vasle, V. 2007: Szlovénia: az euró első éve. In *Az elemző: Közép és kelet-európai politikai és gazdasági szemle*, 4, 89-102. o.
- Beynet, P. – Leibfritz, W. 2009: Keeping Slovenian Public Finances on a Sustainable Path. *Working Papers*, 734, OECD Economics Department.
- Bole, V. 2008: The First Year of the Euro: A Review of Slovenia's Economic Performance. *Kroon & Economy*, Bank of Estonia, 2, 16-53. o.
- Bonin, J. P. 2004: Banking in the Balkans: the structure of banking sectors in Southeast Europe. *Economic Systems*, 2, 141–153. o.
- Business Europe 2010: Business Outlook: Slovenia. *Business Europe*, 3, 9. o.
- Dabrowski, M. 2010: The Global Financial Crisis and its Impact on Emerging Market Economies in Europe and the CIS: Evidence from mid-2010. *CASE Network Studies & Analyses*, 411, Center for Social and Economic Research, Warsaw.
- EBRD 2011: Crisis and Transition: The People's Perspective – Country Assessments/Slovenia, *Transition Report 2011*, EBRD, 156-157. o.
- Egoume-Bossogo, P. – Tuladhar, A. 2006: Tax, Welfare, and Pension Reforms in Slovenia: Implications for Work Incentives and Labor Participation. *IMF Working Paper*, 298, International Monetary Fund.

- Euractiv 2011: *Európa 2020 – az EU gazdasági növekedési stratégiája*. Interneten: <http://www.euractiv.hu/gazdasag/linkdossziek/europa2020> (Letöltve: 2011. november 20.)
- Eurostat 2011: *Statistics*. Interneten: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (Letöltve: 2011. november 2.)
- Európai Bizottság 2011: *Az előrehaladás nyomon követése az európai szemeszter során*. Interneten: http://ec.europa.eu/europe2020/reaching-the-goals/monitoring-progress/index_hu.htm (Letöltve: 2011. november 20.)
- European Commission 2011: *Assessment of the 2011 national reform programme and stability programme for Slovenia*. European Commission, Commission Staff Working Paper. Interneten: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/recommendations_2011/swp_slovenia_en.pdf (Letöltve: 2011. november 18.)
- Festic, M. – Krizanic, F. 2011: The Introduction of the Common Currency in Slovenia. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 1, 88-105. o.
- Gough, A. 2008: *Slovenia's Economic Outlook – Slovenia keeps her head above water amidst global financial crisis*. Interneten: <http://www.slovenia-life.com/business/?category=business&name=slovenian%20economy> (Letöltve: 2011. november 6.)
- Government of the Republic of Slovenia 2009: *Report on the implementation of anti-crisis measures*. Interneten: http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/financna_kriza/Protikrizni_ukrepi_TWB__popravki_BF_DE_ocisceno_besedilo.doc (Letöltve: 2011. november 1.)
- Government of the Republic of Slovenia 2010: *Slovenian Exit Strategy 2010-2013*. Interneten: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/Protikrizni_ukrepi/izhod_iz_krize/SI_exit_strategy.pdf (Letöltve: 2010. november 25.)
- IMF 2009: *Slovenia: 2009 Article IV Consultation—Concluding Statement of the Mission*. Interneten: <http://www.imf.org/external/np/ms/2009/031109.htm> (Letöltve: 2011. november 6.)
- Inotai, A. – Stanovnik, P. 2004: EU Membership: Rationale, Costs, and Benefits. In Mrak, M. – Rojec, M. – Silva-Jáuregui, C. (eds.): *Slovenia – From Yugoslavia to the European Union*. The World Bank, Washington D.C., 353-366. o.
- Jimenez-Rodriguez, R. – Morales-Zumaquero, A. – Egert, B. 2010: The VARying Effect of Foreign Shocks in Central and Eastern Europe. *Working Paper*, 989, The William Davidson Institute at the University of Michigan.
- Katsu, S. 2004: Foreword of the book. In Mrak, M. – Rojec, M. – Silva-Jáuregui, C. (eds.): *Slovenia – From Yugoslavia to the European Union*. The World Bank, Washington D.C., 9-10. o.
- Lavrac, V. 2010: Inclusion of Slovenia in the Euro Area and Perspectives of Enlargement after the Global Financial Crisis. *Working Paper*, 51, Institute for Economic Research
- Lengyel L. – Fejes E. 2010: *A gazdasági válság és társadalmi következményei 2010*. Pénzügykutató Alapítvány, Budapest.
- Mencinger, J. 1996: Privatization Experiences in Slovenia. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 3, 415-428. o.
- Mencinger, J. 2001: Why is Transition in Slovenia Often Considered a Success Story. *Journal des Economistes et des Etudes Humaines*, 1, 159-172. o.
- Nyilas M. 2010: Szlovénia: poszt-szocialista sikertörténet? *Kapocs*, 46, 14-35. o.

- OECD 2009: *Economic Survey of Slovenia, 2009*. Interneten: <http://www.oecd.org/dataoecd/2/17/43039695.pdf> (Letöltve: 2011. november 6.)
- OECD 2011: *OECD Economic Surveys: Slovenia 2011*. OECD, Paris.
- Palócz É. 2010: *Fiskális politikák a válság tükrében: a nemzetközi pénzügyi válságra adott fiskális politikai reakciók Közép-Kelet-Európában és Magyarországon*. Interneten: http://www.kopint-tarki.hu/tanulmanyaink/2010/Takbank/Takbank_fiskriz.pdf (Letöltve: 2011. január 20.)
- Regling, K. – Deroose, S. – Felke, R. – Kutos, P. 2010: *The Euro After Its First Decade: Weathering the Financial Storm and Enlarging the Euro Area. ADBI Working Paper Series*, 205, Asian Development Bank Institute.
- Republic of Slovenia 2009a: *Second package of measures in response to the financial turmoil*. Interneten: http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/financna_kriza/2nd_Package_SLO.pdf (Letöltve: 2011. november 20.)
- Republic of Slovenia 2009b: *Government approves the second package of anti-crisis and saving measures*. Interneten: http://www.vlada.si/en/media_room/government_press_releases/press_release/article/government_approves_the_second_package_of_anti_crisis_and_saving_measures_861/ (Letöltve: 2011. november 20.)
- Republic of Slovenia 2010: *The Government assesses the third package of anti-crisis measures 'Fighting the crisis is fighting for new jobs'*. Interneten: http://www.vlada.si/en/media_room/government_press_releases/press_release/article/the_government_assesses_the_third_package_of_anti_crisis_measures_fighting_the_crisis_is_fighting_f/ (Letöltve: 2011. november 22.)
- Serbu, S. G. 2005: *FDI flows towards CEECs: an analysis on the Romania, Hungary and Slovenia's performances. Working Paper*, University of Orleans - Faculty of Law and Economics; Babes-Bolyai University – Faculty of Economics and Business Administration.
- Simoneti, M. – Damijan, J. P. – Majcen, B. – Rojec, M. 2001: *Secondary Privatization in Slovenia: Company Performance and Ownership Changes after Mass Privatization (1995–99)*. In Simoneti, M. – Böhm, A. – Rems, M. – Rojec, M. – Damijan, J. P. – Majcen, B. (eds.): *Secondary Privatization in Slovenia: Evolution of Ownership Structure and Company Performance Following Mass Privatization*. CASE Network Reports, 46, Warsaw, 33-44. o.
- Simoneti, M. – Rojec, M. – Gregoric, A. 2004: *Privatization, Restructuring, and Corporate Governance of the Enterprise Sector*. In Mrak, M. – Rojec, M. – Silva-Jáuregui, C. (eds.): *Slovenia – From Yugoslavia to the European Union*. The World Bank, Washington D.C., 224-243. o.
- Slovenian Government – The Bank of Slovenia 2003: *Programme for ERM II Entry and Adoption of the Euro: Joint Programme of the Slovenian Government and The Bank of Slovenia*. Interneten: <http://www.bsi.si/library/includes/datoteka.asp?DatotekaId=1243> (Letöltve: 2011. november 3.)
- Soós K. A. 2009: *Rendszerváltás és privatizáció. Elsődleges és másodlagos privatizáció Közép-Európában és a volt Szovjetunióban*. Corvina Kiadó, Budapest
- Statistical Office of the Republic of Slovenia 2011: *SI-Stat Data Portal – Economy, External Trade Database*. Interneten: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Economy/Economy.asp> (Letöltve: 2011. november 12.)
- Szilágyi I. 2008: *Szlovénia – a tranzíció különös esete – a 2008-as választások tükrében. MKI-tanulmányok*, 28, Magyar Külügyi Intézet.

- Szilágyi I. 2011: Merre tovább, Szlovénia? *MKI-tanulmányok*, 15, Magyar Külügyi Intézet.
- Szűcs R. G. 2007: Az első befutó: Szlovénia az euróövezetben. *EU Working Papers*, 1. Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Kar.
- Tajnikar, M. – Dosenovic Bonca, P. – Ponikvar, N. – Pusnik, K. 2011: *Economic Crisis Exit by a Small EU Country: Rediscovering the Post-Keynesian Perspective on Incomes and Price Policy*. The Ninth International Conference: „Challenges of Europe: Growth and Competitiveness – Reversing the Trends”. University of Split, Faculty of Economics, Croatia
- Tardos K. 2007a: Szlovénia vagy Szlovákia nyomában? Csaba László akadémikussal Tardos Károly beszélgetett. *Beszélő*, 12.
- Tardos K. 2007b: Egyértelműen Szlovénia a legsikeresebb. Greskovits Bélával, a CEU tanszékvezetőjével Tardos Károly beszélgetett. *Beszélő*, 7.
- UNCTAD 2011: *UNCTADStat*. Interneten: <http://unctadstat.unctad.org/TableView/tableView.aspx?ReportId=88> (Letöltve: 2011. november 12.)
- Vida K. 2009: A közép- és kelet-európai új EU-tagállamok kiinduló helyzete a globális válságban. In Novák T. – Wisniewski A. (szerk.): *A globális válság: hatások, gazdaságpolitikai válaszok és kilátások – Az új EU-tagállamok és a tagjelöltek helyzete a válságban*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 7-18. o.
- Verbic, M. 2008: The ageing population and the associated challenges of the Slovenian pension system. *MPRA Paper*, 10347. University Library of Munich, Germany
- Walko, Z. 2008: The Refinancing Structure of Banks in Selected CESEE Countries. In: *Financial Stability Report*, 16. Vienna: OeNB. 76–95.
- World dataBank 2011: *World Development Indicators*. Interneten: http://databank.worldbank.org/ddp/editReport?REQUEST_SOURCE=search&CNO=2&country=LIE&series=&period= (Letöltve: 2011. november 2.)